Schițe pentru o „știință a prezentului”

Dragoș SDROBIȘ

Institutul de Istorie “George Barițiu” al Academiei Române – filiala Cluj-Napoca
”George Barițiu” Institute of History, Romanian Academy – Cluj-Napoca Branch
Personal e-mail:dragossdrobis@yahoo.com

Sketches for “a Science of Nowadays”

In the recent years, the nostalgic memory of the interwar Romania began to be challenged through the lens of the social history. The reminiscences of how we do remember this period began to be extinguished by the social history reminders. And through reminders one should understand any document – material or immaterial – that gives clues in conducting new insights into this period. Such reminders are the intellectual records of Anton Golopenția edited during the last two decades by his daughter, Sanda Golopenția. This book, that gathers essays, projects and letter drafts, approaches the problem of the young generation. The generational theme had become a commonplace of interwar intellectual debate. Furthermore, although not all of the young intellectuals had an unitary vision on this matter, all the participants in this debate pertained to the same set of problems of the Romanian society and of the youth, in particular. Regardless of their ideological answers, the fact that they were all relating to the same problems was an evidence that the young people wanted a thorough reform (or revolution, if applicable) of the Romanian realities. If we add that universal male suffrage became a reality, as well as access to education (especially the higher one), one can say that the movement of the interwar young generation is the first mass movement in the history of Romania. One that was socially motivated, ideologically grounded and politically conducted. And in order to change reality you had to know better the “nowadays”.

Keywords: modern Romanian history, social history, Gusti School, Anton Golopenția, Sanda Golopenția

Anton Golopenția, *Îndreptar pentru tineret*,
ed. Sanda Golopenția și Ruxandra Guțu Pelazza,
București, Editura Enciclopedică, 2015

„Născut în ziua de 12 mai 1909, în comuna Prigor din județul Caraș.

[...]

Instrucție: Bacalaureat în 1927 la Timișoara. Licențiat în drept 1930, Licențiat în filozofie în 1933 la Universitatea din București, Doctor în filozofie (Sociologie) 1936 la Universitatea din Lipsca.

Activitate profesională: îmi câștig existența din 1930. Între 1930-1939, diferite posturi la instituții conduse de Prof. D. Gusti, din 1940 până în 1948 la Institutul Central de Statistică. Din 1947-1948 în calitate de director general delegat. În septembrie 1948 mi s-a cerut demisia. Din octombrie 1948 până la 1 ianuarie 1950, am executat la domiciliu lucrări pentru Comisia de Stat a Planificării.

[...]

Activitate politică: Neînscris în nici un partid politic. Orientat spre stânga înainte de 1944. Colaborare cu partidul comunist în vara 1944. Influențat de vederile doctorului Manuilă 1945-1947. Fapte potrivnice regimului 1946-1947. Tentativă părăsită de a redacta propuneri politice destinate doctorului Manuilă, septembrie 1949. Arestat la 16 ianuarie 1950. Declar din proprie inițiativă manuscrisul propunerilor politice și rog să fiu ajutat să mă reabilitez spre a-mi realiza opera științifică și a-mi vedea de familie, de vreme ce mi-am părăsit atitudinea politică, pe care o recunosc greșită și doresc să deviu un aderent leal al regimului”[1].

Aceasta ar fi schița biografiei vieții lui Anton Golopenția, o schiță realizată chiar de el, în momentul în care era anchetat de autoritățile comuniste în 1950. La scurt timp se va stinge în temnițele noului regim, fiindu-i refuzată șansa de a-și demonstra loialitatea față de noul curs al istoriei. Motivele pentru care a fost arestat în ianuarie 1950 erau unele uzuale pentru anii respectivi: „complot", „atitudine dușmănoasă" etc. Stins din viață la o vârstă propice creației, opera antumă a lui Golopenția este una destul de minoră. În schimb, Golopenția a revenit în atenția publicului după 1990 mai ales datorită efortului editorial de „arheologie intelectuală și memorialistică" derulat de fiica sa, Sanda Golopenția. Apoi, un alt moment care este readus în discuție este activitatea sa de la Institutul Central de Statistică în timpul celui de al doilea război mondial, când a fost însărcinat de directorul acestei instituții cu recenzarea populației de origine românească de la răsărit de Bug.

Chiar și așa, deși activitatea sa publicistică nu a fost la fel de bogată ca a colegilor săi de școală (ca Herseni, Stahl sau Vulcănescu), nu înseamnă că Golopenția a fost indiferent la ceea ce se întâmplă în jurul său. Dimpotrivă, drept dovadă stând acest ultim volum editat de fiica sa, Sanda Golopenția. De această dată, tema adusă în discuție de tânărul Golopenția a fost cea a „tinerei generații", un veritabil loc comun al interbelicului românesc, care nu vrea să se lase consumat.

Modernitate, generație, tineret

Modernitatea este înțeleasă de cele mai multe ori ca o formă de mobilitate, mai ales socială. Totodată, modernitatea deschide actul politic către toți cetățenii săi. Privită astfel, a echivala modernitatea cu o eră a maselor nu e deloc greșit. Ceea ce este nou e faptul că fiecare grup încearcă să își „procure" o identitate. Dacă modernitatea înseamnă înainte de toate mobilitate, identitatea trebuia să devină o formă de stabilitate.

O astfel de idee, care proclama idealul schimbării dar în numele stabilității, a fost ideea de generație. Este o idee care se naște în timpul Revoluției Franceze, care transformă istoria într-un proces teleologic, iar progresul într-un apanaj al noilor generații. Articolul 28 din Declarația Drepturilor Omului și ale Cetățeanului din 1793 surprinde exact noua viziune „Un peuple a toujours le droit de revoir, de réformer et de changer sa Constitution. Une génération ne peut assujettir à ses lois les générations futures".

Motivul pentru care am apelat la această scurtă paranteză a fost acela de a ajunge la preistoria ideii de generație și, prin aceasta, la preistoria tineretului. Un publicist britanic, Jon Savage, într-un studiu[2] dedicat problemei tineretului propune o cronologie a dezvoltării unei culturi a tineretului, considerând că intervalul 1875-1945 reprezintă doar preistoria acestei culturi. E o perioadă a căutărilor, a frământărilor pentru tineret, într-o lume în continuă prefacere, dar în care tinerii nu-și găsiseră încă numele și locul. La cumpăna secolelor, în care liberalismul – fie el politic, economic sau social – reprezenta pandantul progresului, tineretul ca mișcare colectivă, a unei „generații", purta în sine germenii subversivului. Toate aceste lucruri se vor schimba radical la sfârșitul primului război mondial: ideile de progres, de concert al națiunilor și de echitate socială se vor nărui sub asediul curentelor colectiviste, pretins justițiare. Într-o lume învechită și ruinată, trebuia ceva nou. Cei chemați să conducă trebuiau să fie ei înșiși noi. Astfel se construiește arhitectura binomului „generație tânără vs. generație bătrână", o dezbatere care (cu)prinde atât în statele învinse, cât și (în) cele învingătoare. Deși poate părea un curent radical, care a condus Europa spre un nou conflict, trebuie spus că această ideologie a tineretului, a generației noi, este un produs al ideologiei liberalismului de secol 19 și al ideii de eliberare. După cum remarca Robert Wohl, în clasica sa lucrare *Generation of 1914*, lupta tineretului de a se elibera de sub dictatura bătrânilor este, în fond, simptomul unei îndelungi perioade a emancipărilor sociale: emanciparea burgheziei, apoi emanciparea țărănimii, a muncitorimii, a națiunilor europene, apoi a femeilor. „În jurul anului 1900 părea firesc să urmeze eliberarea tineretului"[3].

Revenind la cazul românesc, înainte de primul război mondial cuvântul „generație" avea și sensul de oameni care trăiesc în același timp. Nu apăruse încă ideea segregării sociologice și nu intervenise nici ruptura istorică ce ar fi putut decanta generațiile. Mai mult, fiind o societate încă „aristocratică", preocupată de edificarea idealului național, lumea românească era interesată mai degrabă de ceea ce a fost și ceea ce va fi, dar prea puțin de ceea ce este. Răscoala de la 1907 a fost un semnal de alarmă, care a reamintit elitei politice și intelectuale faptul că, până la ce va fi, România este înainte de toate o țară eminamente agrară, covârșitor analfabetă și undeva la marginea Europei. În jurul acestui eveniment se forjează pentru prima dată o generație socială a României, formată din poporaniști, sămănătoriști și socialiști. Chiar dacă istoricii literari vorbesc de curente literare, istoricii de grupuri culturale iar sociologii de câmp intelectual, cu greu se poate vorbi de mișcările de dinainte de primul război mondial ca mișcări ale unei generații. Și asta dintr-un singur motiv: aceste grupări/curente/câmpuri nu reprezentau mișcări de masă. Într-o țară în care analfabetismul era covârșitor și în care actul cultural reprezenta un apanaj al unei minorități urbane, a utiliza noțiunea de generație pentru a descrie anumite situații antebelice dovedește o cecitate noțională impardonabilă.

Generația României Mari: dezrădăcinați și revoltați. (Ne)Îndrumați?

Lucrurile se accentuează și mai mult după primul război mondial. Norocul istoriei – care a creat România Mare – nu i-a îmbătat pe toți, mai ales nu pe cei tineri. După o perioadă euforică, în care părea că cu toții au loc la „bugetul Statului" și la (re)construirea țării, intervine depresiunea economică ce frânează intempestiv năzuințele tinerei generații. De aici reprosul adus „bătrânilor", incapabili să construiască o altfel de societate, dar și înțepeniți în locurile lor de conducere.

În această categorie a nemulțumii față de realitatea românească se înscriu și însemnările lui Anton Golopenția. Concepute sub forma unui „îndreptar pentru tineret", ideile lui Golopenția pentru o altfel de Românie se cristalizează în perioada în care acesta se afla la studii în Germania, între 1933 și 1936. Este chiar perioada de ascensiune și de acaparare totală a puterii de către naziști. Imboldul decisiv pare a fi venit tot din țară. Mai exact, Sanda Golopenția face referire la un chestionar primit de Anton Golopenția din partea lui Petru Comarnescu, care încerca să realizeze un studiu relativ la „tânăra generație". Golopenția îi răspunde acestuia, cerându-i explicit să nu se limiteze doar la tinerii intelectuali din București, ci să vizeze realizarea unei „topografii spirituale a României" (p. 17). Oricum, în perioada petrecută la Leipzig, Golopenția ar fi vrut să „devoreze" bibliotecile de acolo. Pare atras de foarte multe subiecte, ar vrea mai mult timp să reușească să aprofundeze tematicile sale și schițează numeroase proiecte, așa cum este și acest Îndreptar. Deschiderea atâtor șantiere și amânarea susținerii doctoratului (motivul pentru care plecase în Germania) pare să nu fi fost pe placul mentorului său, Dimitrie Gusti. Într-o scrisoare scrisă de acesta, datată 2 august 1936, Gusti îi reproșa această întârziere: „Apoi nu știu ce lucrare de doctorat ți-ai ales. Dacă ascultai sfatul meu, această *formalitate* a doctoratului era de mult tranșată la București, cred tot așa de onorabil ca și la Lipsca, și după aceea aveai tot timpul liber pentru alte investigații personale"[4]. În cele din urmă, amânarea întoarcerii în țară iar mai apoi atitudinea condescendentă față de Gusti îi vor periclita cariera universitară.

În momentul în care Golopenția se decide să schițeze acest *Îndreptar*, în 1935, tema „tinerei generații" reprezenta în câmpul cultural românesc un subiect destul de vechi, dar unul care nu își găsise încă răspunsurile. Anul 1927, referindu-ne la *Manifestul Crinului Alb*, reprezintă un moment zero pentru această temă. Urmează apoi, în 1929, *Manifestul unei generații*, reprezentând interviuri luate de Felix Aderca unor personalități deja mature, interviuri ce fuseseră publicate de-a lungul primului deceniu interbelic în diferite reviste sau ziare. Printre cei intervievați îi regăsim pe Tudor Arghezi, Lucian Blaga, Camil Petrescu, Cezar Petrescu sau Eugen Lovinescu. Deși intitulat *Manifestul unei generații*, interviurile se referă mai degrabă la ceea ce a fost și prea puțin la ceea ce este și ce va urma. Apoi, în toamna anului 1933 se pun bazele grupării Criterion, care urmărea tot problematica „tinerei generații". Urmează romanele lui Mircea Eliade, *Întoarcerea din Rai* și *Huliganii*, sau cel al lui Constantin Fîntîneru, *Interior*, toate publicate după 1930, când starea de marasm și de incertitudine devine un mod de a fi pentru tineretul românesc.

Dar acest lucru nu înseamnă că nu au fost mulți care au luat în derâdere drama existențială a tineretului. Totul s-ar întâmpla din incapacitatea tinerilor de a-și aștepta rândul și din graba parvenirii. Asaltul fiilor satului asupra orașului cosmopolit ajunsese, pare-se, într-o fundătură: nu mai erau locuri pentru toți. Boema, ca spațiu al visării și al latenței, părea doar un paliativ. Scopul precis al unei astfel de tipologii a tineretului ar fi doar refugiul într-o boemă perpetuă. Unii dintre detractorii lui Eliade considerau că romanul său, *Întoarcerea din Rai*, ar trebui să se numească, de fapt, *Întoarcerea din Capșa*. Tumultul cafenelelor bucureștene, viața ca scop ultim al artei – acestea ar fi ingredientele mediului cultural al tineretului. Același simptom era surprins și de Octav Șuluțiu, într-o însemnare din 21 septembrie 1932: „Generația noastră tânără suferă de grabă. Ar vrea să facă totul repede și bine. De aici surse de mari necazuri. *Nu știm să așteptăm!*". O lună mai târziu, același Șuluțiu amintește câteva din bârfele târgului bucureștean. Astfel „Ș.C. (probabil Șerban Cioculescu – nota mea) califică pe Mircea Eliade: *filosof indiot. Soliloqui* ar putea fi mai precis numite *Poliloghii. Cretinion,* parafraza lui *Criterion,* e făcută de Ion Barbu"[5].

Cert este că tematica generațională devenise un loc comun al dezbaterii intelectuale interbelice. Mai mult, deși nu toți gândeau la fel, toți participanții la această dezbatere se raportau la același set de probleme ale societății românești și ale tineretului în special. Indiferent de opțiunile ideologice și de răspunsurile pe care le găseau prin intermediul acesteia, tinerii se raportau și vroiau reformarea (sau revoluționarea, după caz) a realității. Dacă adăugăm și faptul că votul universal masculin devenise o realitate, la fel și accesul la educație (în special superioară), putem spune că mișcarea tinerei generații din interbelicul românesc este prima mișcare de masă din istoria României motivată social, fundamentată ideologic și orientată politic.

Așadar, demersul lui Golopenția nu are caracter de pionierat, ci mai degrabă pare a fi efortul unui epigon. Structurat în opt părți (dintre care prima parte ar reprezenta frânturi de însemnări adunate de editoare sub titlul *Tineret, îndreptar, orientare*), *Îndreptar*-ul lui Golopenția își propunea să sondeze realitatea tinerei generații și să dea un nou sens – unul creator – crizei în care se zbătea aceasta. După cum i se destăinuia lui Brutus Coste, Golopenția urmărea să facă „portretul

„Generației tinere". Voi arăta cum persevereză oarbă pe căile civilizării „fracționate", începută de boieri și continuată de cei care i-au înlăturat ca să fie ei boieri. Voi arăta cum „pofta boieriii" și, de fapt, halucinația „Apusului" îi umple de resentiment pe cei care nu capătă acces la boieria din oraș, în schimbul diplomelor câștigate; cum în sfârșit același apetit se încuibează tot mai adânc în mulțimea, an de an sporită iar, a țăranilor săraci, pentru care nu vorbește nici un partid" (p. 23). Golopenția denunță cecitatea celor care conduc România, lăsând tineretul – atât pe cel intelectual, cât și pe cel tehnic, meșteșugăresc și rural – în disoluție. „Toate acestea, pentru cultul unei civilizații care a ajuns să se îndoiască de ea însăși" (p. 23), referire la un Occident aflat în marasm al valorilor, incapabil să facă față provocărilor crizei economice.

Temele pe care Golopenția își propune să le abordeze – Generația tânără, Tineretul românesc, Drumul, Fundătura, Cultură, cărturari, Bidimensionalitatea vieții și Orientarea originară în România modernă – au pretenția unui sistem. Și, spre deosebire de multe dintre luările de poziții din presa vremii, încearcă să arate o ieșire din impas, o altfel de cale pentru tineretul României Mari. Din păcate, faptul că aceste însemnări au rămas nepublicate, probabil că au lipsit dezbaterea interbelică de unele idei pline de valoare, dar și cu greutate. Dacă ar fi „intrat în istorie", dezbaterea ar fi fost mult mai fertilă și mai interesantă. Probabil că ceea ce l-a împiedicat să desăvârșească acest proiect a fost povara redactării și susținerii doctoratului. Având în vedere că multe pasaje ale acestui *Îndreptar* sunt frânturi de gânduri, unele neîncheiate, cu atât mai meritoriu devine efortul editoarei. Chiar și așa, lectura rămâne uneori greu de urmărit, parcă prea fracturată, iar referințele autorului la numeroși autori occidentali și la scrierile lor, dar fără a enunța ideile lor, îngreunează uneori descâlcirea demersului său.

Ce era pentru Golopenția „tânăra generație" și care erau problemele ei? În ochii săi, revolta tinerilor era de fapt dovada resentimentului și a invidiei unui tineret care s-ar fi vrut și el cățărat pe culmile reușitei sociale, dar observa că a sosit cam târziu. Într-o însemnare din 22 ianuarie 1935, Golopenția nota că „generația tânără" se rezumă prea mult la manifeste și nu realizează bilanțuri. „Evoluția de după război a României a împărțit tineretul, adică pe cei mai tineri de 35 de ani, a căror ieșire în lume n-a avut loc înainte de război, în *două grupuri*. Organizarea aparatului administrativ nou, tendința de industrializare au deschis posibilități lesnicioase de plasare pentru toți cei care și-au terminat studiile sau au intrat în viață în anii până la 1927. De atunci, până la 1930, posibilitățile acestea au scăzut treptat, spre a dispărea aproape în cei patru ani din urmă. Cei intrați au devenit oameni gata prea devreme, cu poziții. Tema lor a fost să și le mențină. Cei rămași afară stau în fața unor perspective prea sumbre (mai bine zis în fața unei lipse de perspective) ca să-și mai ia răgazul și osteneala de a deveni oameni" (p. 57).

Aceștia ar fi, de fapt, dezrădăcinații, termen pus în circulație internațională de romanul omonim al liderului *Action francaise*, Maurice Barrès. Golopenția vedea în ei prima generație de la țară, una plină de resentimente și care nu face altceva decât să umple rândurile Gărzii de Fier. „Ei se simt simplu cei lăsați afară, cei excluși de la praznicul situațiilor și al vieții orânduite, fără vreo mărginire. Se simt dușmanii celor ajunși, celor încăpuți" (p. 59). De ce ar fi aceștia dezrădăcinații României? Pentru că, plecați de mici din satele lor, au pierdut orice contact cu realitățile profunde ale României, purtând cu ei doar „amintiri și intimități". Ajunși în marile orașe universitare, „nici un imbold nu le-a fost dat; nu le-a fost arătat drum, nu le-a fost cerut nimic. De multe ori au sfârșit prin a se ascunde în atmosfera familiară a asociației studențești a celor originari din județul lor" (p. 61). Într-un oraș care îi ignoră, tineretul riscă să se întoarcă împotriva acestuia și a tot ce reprezintă mediul citadin.

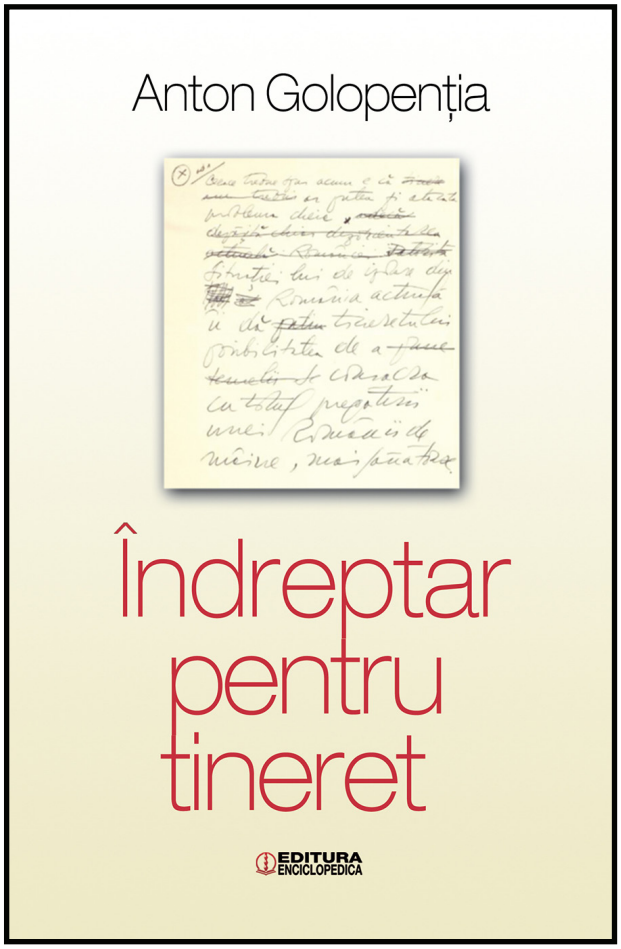
Pentru o „știință a prezentului"

Tocmai din acest motiv Golopenția ar vrea o „știință a prezentului". Începând cu 1848, gândul românului a fost acela de a fugi de trecut și de a visa la un viitor ușor de atins. Or, „țara are nevoie de o armată de cercetători și de descoperitori, care să arate problemele sociale și posibilitățile de soluționare" (p. 62). La o astfel de sarcină ar vrea să vadă Golopenția că tineretul se înhamă, nicidecum la „mistica acțiunii" sau a „experienței". Dar pentru Golopenția criza tineretului nu e cauzată de „nesiguranța materială creată titraților", mutând accentul pe problematica dihotomiei tineri-bătrâni. Criza ar fi debutat atunci când „cei cu substanță dintre noi s-au trezit la viață în număr tot mai mare, stăpâniți de îndoieli față de tradiția respectată de generațiile care conduc acum neamul nostru. Nu mai putem crede în justețea clădirii actuale a vieții românești și dorim o nouă rânduială pozitivă" (p. 63).

Criza tineretului nu ar fi decât o fațetă a faptului că „România întreagă e dezorientată" (p. 71). „Se pare uneori că cei tineri se complac în situația de a fi „în criză". O ațâță chiar. Generațiile mature n-o mărturisesc pe a lor. Viața românească trece de azi pe mâine. Fiecare face ceva și se află în treabă. [...] E ceva putred și în România. O bănuiește oricare, nimeni nu ia asupra-și să privească deschis, să vadă ce e și să chibzuiască măsurile de luat" (p. 73).

Unde ne sunt intelectualii?

Acesta e și motivul pentru care Golopenția crede că România are doar cărturari, nu și intelectuali: „Avem

destui scriitori, nu avem îndrumători", referindu-se la ceea ce face într-adevăr congenerii să devină o generație: „aceea de a se pregăti pentru vremea când va răspunde de dăinuirea istorică a neamului ei. Grija acestei datorii ar vrea s-o trezească această încercare de îndreptar" (p. 75). Influențat, probabil, de mecanismele de mobilizare a tineretului în Germania nazistă, Golopenția se face adeptul ideii de serviciu social care ar putea aduce „o decongestionare parțială" a celor „care își poartă azi numai lor grijă și așteaptă la București posturi convenabile [...]. Dacă se creează spiritul de echipă, așa încât fiecare din acești pierduți în sate depărtate să se știe părtaș al unei opere mari de reconstrucție, mulți neplasați vor ajunge plasați. Pentru cei mulți care n-au loc trebuie făcut ceva. Ținerea lor în inactivitate e o primejdie pentru țară" (p. 81), referire evidentă la succesul tot mai mare al legionarismului în rândul tineretului. În contextul unui sistem politic oligarhic, în care partidele își maschează „suportul lor social" și în care a vorbi despre clase sociale era un tabu ideologic, Golopenția spera ca măcar tineretul „să se pregătească în vederea soluționării problemei sociale" a celor două Românii (pp. 114-115). Drumul pe care intrase România începând cu pașoptiștii trebuia părăsit sau cel puțin revizuit pentru a cuprinde în planurile sale și problema țărănească. Votul universal și reforma agrară nu erau suficiente, ci doar o simplă amânare a scadenței. De aici și ideea că România se afla într-o fundătură, din moment ce „ne-am crezut un fragment rătăcit la Răsărit al *Apusului*" și am fi fost incapabili să privim critic „dacă instituțiile și cultura Apusului ni se potrivesc" (p. 124). Aceasta ar fi adevărata misiune a intelectualului, a „cărturarului nou", care „nu trebuie să fie nici el omul forului și al bâlciului; dar trebuie să vadă pentru toți ce este și să dea nume și chip lucrurilor" (p. 137).

Așadar, Golopenția se situează împotriva „ciocoismului nou" interbelic, dar și împotriva curentului occidentalizant care a preluat totul de-a gata fără a arunca o privire la ceea ce se afla în mahalalele Bucureștiului sau la realitățile rurale situate la o aruncătură de băț de capitală. Mitul latinității ca argument suficient al apartenenței la Occident era o dovadă a unei inadecvări structurale: „Ce știm noi despre noi înșine? Că suntem „urmașii Romei". „Urmași ai Romei" sunt și italienii, și francezii, și portughezii, și nu ne seamănă decât prea puțin. Trebuie să găsim ce ni-i propriu. Ce e dacic în noi. Nu putem să începem așa, din vânt" (p. 138). Golopenția se face adeptul unei altfel de românități, una care trebuie construită numaidecât. Cum statul român era unul nou iar spiritul comunitar vag conturat, soliditatea acestei construcții s-ar vedea doar prin clădirea unui nou sentiment al apartenenței. O societate care trebuie să nu

ignore și nici să asuprească minoritățile naționale, ci să le coopteze în procesul de construire a unui nou contract social. Verdictul său e clar: „Ne socotim stat între state și trăim liniștiți. Să nu uităm că zeci de neamuri au dispărut înainte de a-și forma state, că dintre state unele sunt mari și altele sunt mici" (p. 157), o anticipare a ceea ce se va întâmpla în scurt timp.

Naționalismul ca „dragoste de patrie" (Maurizio Viroli)

Golopenția promovează în paginile acestui *Îndreptar* un nou naționalism, constructiv în opinia sa, care nu trebuie să urmărească resuscitarea viziunilor paseiste, dar nici anularea fondului rural al României: „Cursul vremii nu poate fi oprit, iar lăudătorii unor vremi trecute sunt pierduți pentru cea actuală. Trebuie să răzbim prin ceea ce am început de abia. A venit ceasul inginerilor, al industriașilor și al negustorilor agili, al medicilor și al statisticienilor. Începe să se închege o industrie în România. Există puncte de plecare (și materialul și elementele) pentru o acțiune de plănuire și de organizare a României: ridicarea productivității muncii agricole prin organizarea centrală și temeinică a distribuției în țară și a exportului produselor, prin asanarea medicală a satelor. Sunt atâtea semne răzlețe care arată că vremea unei campanii viguroase de punere în lucrare a posibilităților noastre a venit" (p. 158).

La capătul acestei lecturi, Golopenția ar putea (a) părea un spirit naționalist. De fapt, el chiar asta face: apologia unui naționalism (sau patriotism, în definiția dată de M. Viroli), dar a unuia constructiv. Nu își ascunde simpatia pentru Nicolae Bălcescu, singurul pașoptist care ar fi încercat să cunoască România iar apoi să găsească drumul potrivit pentru construirea ei. E celebră problema cu care s-a confruntat Comisia de Împroprietărire din Țara Românească la revoluția din 1848: tineri „bonjouriști", îmbrăcați după „moda nemțească", mergând prin sate și vorbind țăranilor de „libertate" și de „proprietate", unor oameni care tânjeau la „slobozenie" și la o bucată de „pământ".

Așa a debutat modernizarea României: cu un dialog dintre „surzii occidentalizați" și „muții orientalizați". Primii prea grăbiți ca să „asculte" România, iar țăranii incapabili să spună ce ar vrea să spună. De aici o întreagă operă de „construire" a imaginii românului prin efigia țăranului, un țăran căruia tot boierii i-au trasat identitatea. Ce a urmat a fost doar construirea unui ecart tot mai mare între orașul occidentalizant și satul uitat de istorie. Golopenția nu ar vrea altceva decât reluarea „mesianismului pozitiv" al lui Nicolae Bălcescu. Pentru starea de lucruri din România, „vina acestei stări o poartă cărturarii. [...] Ei ar fi trebuit să gândească pentru noi problema României. N-am avut decât un singur cărturar mare: pe Bălcescu. El a fost vizionar așa cum trebuie să fie cărturarul. Eminescu a văzut bine situația vremii; n-a știut însă să vadă prelungirea procesului din fața ochilor lui. Azi, când e luat ca o salvare, nu se mai potrivește" (p. 197). Aceste ultime rânduri, scrise în 1937, exprimau deznădejdea lui Golopenția în fața ascensiunii extremismului politic și a populismului în România. România intra în era dictaturilor și apoi a totalitarismului fără a ști cine o locuiește. Înainte de a se naște, intelectualul român se pregătea deja să „reziste prin cultură".

Note:

1. Anton Golopenția, *Ultima carte. Text integral al declarațiilor de anchetă ale lui Anton Golopenția aflate în Arhivele SRI*, volum editat, cu introducere și anexă de Sandală Golopenția, București, Editura Enciclopedică, 2001, pp. 226-227.
2. Jon Savage, *Teenage. The Prehistory of Youth Culture, 1875-1945*, Penguin Books, 2008.
3. Robert Wohl, *The Generation of 1914*, Cambridge, Harvard University Press, 1979, p. 205.
4. Anton Golopenția, *Rapsodia epistolară. Scrisori primite și trimise de Anton Golopenția 1923-1950*, volum editat de Sanda Golopenția, Ruxandra Guțu Pelazza și Lidia Bradley, București, Editura Enciclopedică, 2012, p. 396.
5. Octav Șuluțiu, *Jurnal*, ediție îngrijită, prefațată și adnotată de Nicolae Florescu, Cluj Napoca, Editura Dacia, 1975, pp. 239, 243.

Bibliography:

Anton Golopenția, *Ultima carte. Text integral al declarațiilor de anchetă ale lui Anton Golopenția aflate în Arhivele SRI*, volum editat, cu introducere și anexă de Sanda Golopenția, [The Last Book. The Full Text of the Investigation Statements of Anton Golopenția found in the SRI Archive] București, Editura Enciclopedică, 2001

Anton Golopenția, *Rapsodia epistolară. Scrisori primite și trimise de Anton Golopenția 1923-1950*, [The Epistolary Rhapsody. Sent and Received Letters of Anton Golopenția 1923-1950], volum editat de Sanda Golopenția, Ruxandra Guțu Pelazza și Lidia Bradley, București, Editura Enciclopedică, 2012

Jon Savage, *Teenage. The Prehistory of Youth Culture, 1875-1945*, Penguin Books, 2008

Octav Șuluțiu, *Jurnal*, [Diary] ediție îngrijită, prefațată și adnotată de Nicolae Florescu, Cluj Napoca, Editura Dacia, 1975

Robert Wohl, *The Generation of 1914*, Cambridge, Harvard University Press, 1979.

Foto 1. Monografiști la Drăguș (?). Se disting, sus, Dumitru Georgescu, Xenia Costa-Foru, H.H. Stahl, Mircea Vulcănescu și Constantin Brăiloiu. Din *Arhiva Zoltán Rostás*.

Foto 2. Constantin Brăiloiu la munca de teren.
Din *Arhiva Zoltán Rostás*.

Foto 3. Constantin Brăiloiu, Mihai Pop, țărani și alți monografiști.
Din *Arhiva Zoltán Rostás*.

Foto 4. D. Gusti alături de monografiste costumate în straie locale.
Din *Arhiva Zoltán Rostás*.

Foto 5. Monografiști la Drăguș.
Din *Arhiva Zoltán Rostás*.

Foto 6. Expoziție Serviciul Social. Fotografie din Curierul Echipelor. Din *Arhiva Zoltán Rostás*.

Foto 7. Expoziție monografistă. Fotografie din Curierul Echipelor.
Din *Arhiva Zoltán Rostás*.

Foto 8. D. Gusti, H.H. Stahl și R. Maunier la Muzeul Satului.
Din *Arhiva Zoltán Rostás*.